

ANGST – DEKONSTRUKCIJA STRAHA: UMETNIČKO DELO SCENSKOG DIZAJNA**ANGST - DECONSTRUCTION OF FEAR: SCENE DESIGN ARTWORK**Bojana Nikolić, *Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad***Oblast – SCENSKA ARHITEKTURA I DIZAJN**

Kratak sadržaj – Projekt *Angst* – dekonstrukcija straha posvećen je istraživanju fenomena izmišljenog (ne)prijatelja, kao i ispitivanju pojma straha, na primeru umetničkog dela scenskog dizajna pod nazivom „Umivanje“. Tema proizilazi iz ličnog iskustva i oslonjena je na svakodnevne događaje sa kojima se autor kontinuirano suočava, tj. sa fenomenom koji ne može sebi da objasni. Rad se bavi pojavom izmišljenih prijatelja, njihovim različitim ulogama i uticajima na život pojedinca, kao i različitim odlikama karaktera koje poseduju. Izmišljeni prijatelji, tako, za neke pojedince predstavljaju oslonac i dobar uticaj, tj. nešto pozitivno, dok za druge označavaju strah i nesklad, te ih možemo okarakterisati kao neprijatelje. Ovaj rad posvećen je preispitivanju uzroka pojave izmišljenih (ne)prijatelja.

Gljučne reči: strah, angst, imaginarni (ne)prijatelj,

Abstract – Project *Angst* - the deconstruction of fear is dedicated to investigating the phenomenon of fictional friends and enemies, as well as to the examination of the notion of fear, in the case of scene design artwork called „Face Washing“. The theme stems from personal experience and relies on daily events with which the author continually faces, i.e. with a phenomenon that she can not explain herself. The paper deals with the appearance of imaginary friends, their various roles and influences on the life of the individual, as well as the different characteristics of the characters they possess. In fact, imaginary friends, for some individuals, are a backbone and a good influence, i.e. something positive, while for others they signify fear and disfunction, and we can characterize them as enemies. This paper is devoted to the question of the origin of imaginary friends and enemies.

Keywords: fear, angst, fictional enemy, fictional friend

1. UVOD

Tokom jedne svakodnevne i ni po čemu posebne radnje, kao što je umivanje, često se nađem u neobičnoj situaciji da me obuzme strah. U početku, taj strah nije bio opipljiv, nisam znala odakle dolazi i nije bio uzrokovan trenutnim događajima. Mesto je uvek bilo isto, kupatilo.

NAPOMENA:

Ovaj tekst proistekao je iz master umetničkog projekta čiji mentor je bila dr um. Tatjana Dadić Dinulović, redovini profesor, a komentor dr um. Daniela Dimitrovska, asistent sa doktoratom.

Ali nije bitno gde je to kupatilo, u kom je gradu, kakvo je, niti čije je. Strah je uvek dolazio naglo i u momentu kada je je sapunica na mojim očima, kada znam da ne mogu istog trenutka da otvorim oči i proverim da li je sve u redu. Ovo je dovelo do toga da krenem da tražim načine da se umivam otvorenih očiju. Oči su mi otvorene dok perem čelo, obraze, bradu i vrat, a kada dođe na red skidanje šminke sa očiju to bude užurbano i sa ciljem da što pre bude gotovo.

Motiv za izbor ove teme jeste, dakle, pokušaj suočavanja i eventualnog razrešenja neobične svakodnevne situacije u kojoj se nalazim, sa svešću da je pojava sa kojom se susrećem nesvakidašnja. Mehanizmom racionalizacije, a zatim umetničkim radom izvedenim javno, pred publikom, pokušavam da se suočim sa sopstvenim izmišljenim (ne)prijateljem.

2. ISTRAŽIVAČKO METODOLOŠKI OKVIR

Teorijsko istraživanje obuhvata proučavanje različite literature, dominantno iz domena psihologije. Izdvajanjem ključnih pojmova kao što su *racionalizacija*, *strah od nepoznatog*, *zaziranje*, *utvara*, *užas* i drugo, i analizom njihovog značenja, nastaje teorijska platforma projekta, a posebno oslonac za kreativni deo rada. U teorijsko istraživanje uključena je i kritička analiza referentnih filmskih ostvarenja, odabranih i analiziranih prema specifičnim kriterijumima. Reč je o filmovima koji kao glavni motiv imaju fenomen izmišljenih prijatelja, od dobroćudnih koji pomažu glavnim junacima, do onih koji ih navode da čine najveće užase. Istraživanje odabranih filmova podrazumeva analizu radnje, prostora, vremena, likova, međusobnih odnosa likova, kao i odnosa likova sa izmišljenim prijateljima.

Analiza izmišljenog prijatelja podrazumeva odgovore na nekoliko ključnih pitanja pomoću kojih je moguće preciznije odrediti ovaj fenomen. Isti postupak primenjen je i na analizu ličnog (ne)prijatelja, sprovedenu u okviru umetničkog istraživanja. Umetnički deo istraživanja, tako, podrazumeva nekoliko faza koje proizilaze jedna iz druge, baveći se istom temom iz različitih uglova.

Faze umetničkog istraživanja su *Personalizacija straha*, *Kolaži*, *Video eksperimenti*, *Istraživanje prostora za događaj*, *Kreiranje novog video rada* i *Koncept rada* „Umivanje“. Cilj umetničkog istraživanja je upoznavanje autora sa samim sobom ali i sa njegovim strahom, dok je umetnički cilj rada prenošenje ličnog stanja straha i nelagodnosti na publiku.

3. TEORIJSKO ISTRAŽIVANJE

Nakon istraživanja različite relevantne literature i izvora, autor donosi odluku da teorijski deo istraživanja bude zasnovan na knjizi Ljubomira Erića *Rečnik straha*. Smatrajući rečnik literaturom sa najmanje emocionalnog upliva, odnosno onom koja je najobjektivnija, a obuhvata pojmove iz različitih oblasti kao što su psihologija, psihijatrija, filozofija, religija, medicina, književnost, umetnost, ali i svakodnevni život, opredeljuje se za ovaj izvor kao za osnovu za razumevanje različitih pojmova iz nekoliko oblasti. Autor knjige, Ljubomir Erić je psihijatar i psihoanalitički psihoterapeut, jedna od tri osnovnih oblasti njegovog rada jeste izučavanje stanja straha, a bavi se i izučavanjem psihologije i psihopatologije likovnog stvaralaštva. Zbog svega navedenog smatra se relevantnim za ovo istraživanje.

Odabranih jedanaest pojmova i analiza njihovog značenja predstavlja osnovu za istraživanje teme ovog rada, ali i omogućava pristup temi iz nekoliko uglova, kao i njeno lakše sagledavanje. Trebalo bi, međutim, naglasiti da izbor definicija pojmova nije u potpunosti zasnovan na njihovom apsolutnom prihvatanju, već na pokušaju razumevanja značenja samih pojmova, ali i teme u celini. Tako je proces teorijskog istraživanja bio veoma značajan ne samo u određivanju teme rada, kao i svrhe bavljenja temom, već i njenog postavljanja u kontekst umetničkog dela.

Rezultat teorijskog istraživanja jeste autorova odluka da se bavi strahom kao bezimenim i bespremetnim ali različitog, nekada čak i velikog intenziteta, koji ima naglašen intelektualni momenat. Smatrajući, dakle, da strah proizilazi iz unutrašnjeg sveta i da je delimično i svestan i nesvestan, kao i da „ne napada“ ljude nego nastaje unošenjem objekata iz spoljašnjeg sveta u unutrašnji svet pojedinca.

Jedan od načina odbrane od straha jeste racionalizacija. Strah, tako, može da se javi kod svakog pojedinca i nije ograničen na određeni identitet, ali se javlja češće kod onih ljudi koji su emocionalno nepostojani i labilni.

4. KRITIČKA ANALIZA REFERENTNIH UMETNIČKIH RADOVA

Za potrebe kritičke analize referentnih umetničkih radova odabrano je devet filmova. Filmovi su odabrani na osnovu nekoliko kriterijuma i podeljeni su u tri kategorije:

- filmovi u kojima imaginarni prijatelj predstavlja pravog prijatelja glavnom junaku;
- filmovi u kojima se javlja više od jednog imaginarnog prijatelja koji imaju različite uticaje (dobre i loše) na glavnog junaka;
- filmovi u kojima se javlja imaginarni neprijatelj odnosno osoba koja loše utiče na glavnog lika.

Istraživanje je predstavljeno kroz tabele koje sadrže sve imaginarne (ne)prijatelje identifikovane u odabranim filmovima, a koji su navedeni u odnosu na tri kategorije tako što su prvo prikazani imaginarni prijatelji, a zatim neprijatelji. Jedan od važnih zadataka ovog dela istraživanja bio je određivanje ključnih odlika odnosa između likova i njihovih prijatelja.

Filmovi nisu birani u odnosu na godinu nastanka ili na žanr, već u odnosu na različitost imaginarnih prijatelja koji se u njima javljaju, kao i na osnovu međuljudskih odnosa koji uspostavljaju glavni junaci i njihovi imaginarni prijatelji. Različitosti u karakterima samih imaginarnih prijatelja, ali i njihovih odnosa sa glavnim likovima, doprinosi širem sagledavanju teme.

Na osnovu analize odabranih filmova možemo zaključiti da se imaginarni prijatelj ili neprijatelj javljaju kod pojedinaca koji iz nekih razloga ne mogu da se nose sa situacijom u kojoj su se našli. U odnosu na razgovore sa stručnjacima, psiholozima i psihoterapeutima, kao i na literaturu koja je korišćena u fazi istraživanja, možemo zaključiti da ovi filmovi verodostojno prikazuju stanje u kojima se kako fiktivne, tako i stvarne osobe mogu naći. Imaginarni prijatelji su kod dece česta pojava i do određene mere njihovo prisustvo može biti zanemareno, dok je prisustvo imaginarnih prijatelja kod odraslih osoba situacija kojoj bi trebalo ozbiljno pristupiti, posebno ako dolazi do snažnih vizuelnih halucinacija kako je u svim ovim filmovima prikazano. U odnosu na različite stepene razvijenosti, halucinacije mogu biti auditivne, vizuelne, vizuelno - auditivne, itd.

5. UMETNIČKO ISTRAŽIVANJE

Osnovu umetničkog istraživanja čini fenomen neobjašnjivog straha visokog intenziteta koji svakodnevno osećam tokom umivanja. Imajući u vidu da je ovaj strah neosnovan i neobičan, želela sam da ga istražim umetničkim sredstavima i, na taj način, dublje preispitam ovo stanje. Postavljajući sebi veliki broj pitanja došla sam do zaključka da mi je potrebno da napravim ličnu kartu sopstvenog straha i tako dođem do nekih zanimljivih odgovora i saznanja. Pravljenje lične karte straha predstavljalo je njegovu personalizaciju a, ispostavilo se kasnije, i deo racionalizacije, nakon čega je usledila serija kolaža kojima sam se na drugačiji način i drugačijim sredstvima bavila istom temom. U narednoj fazi, primarni medij istraživanja bio je video, da bih se na kraju bavila istraživanjem prostora za događaj.

Umetničko istraživanje završava se konceptom rada „Umivanje“.

Umetnički rad „Umivanje“ je višemedijska prostorna instalacija koja govori o strahu od imaginarnog neprijatelja koji svakodnevno doživljavam tokom umivanja. Rad se sastoji od specifične scensko-gledališne konfiguracije prostora galerije, video instalacije, zvučne slike i događaja u kome je publika i učesnik i posmatrač. Ovakvu ulogu publike omogućava izlog galerije.

U tom smislu, dinamika sagledavanja rada je sledeća: dolazak publike i okupljanje ispred galerije; zauzimanje (sopstvenog) mesta na stolici ispred izloga; posmatranje osobe koja je u galeriji; ulazak u prostor; doživljaj rada u prostoru (sagledavanje vizuelne i zvučne slike); izlazak iz prostora.

Cilj rada jeste da kod publike izazovem osećaj jeze, straha, neprijatnosti, tj. angsta, koristeći različita scenska sredstva: dovođenje publike u položaj voajera na ulici koji viri kroz izlog; izdvajanje publike iz mase i stavljanje pojedinca u poziciju „izvođača“ koji je, istovremeno, i

gledalac koji stoji ispred rada; mogućnost sagledavanja publike koja se nalazi ispred galerije, i osećaj „posmatranja“; doživljaj jedinstvene video slike sastavljene od devet video radova; doživljaj složene zvučne slike (video rada i zvučne instalacije disanja u prostoru); pažljivo kadriranje slike video rada putem kojeg sa svoje desne strane ostavljam prostor za imaginarnog neprijatelja, dok njega predstavljam zvukom u prostoru, upotpunjavajući sliku postavljanjem publike/ posmatrača između nas dvoje; i na kraju, figurom koja u video radu ostaje u donjem levom kadru i koja je okrenuta na desno, ka imaginarnom neprijatelju.

6. REALIZACIJA RADA

Umetnički rad „Umivanje“ javno je izveden od 12. do 14. aprila 2019. godine, od 19.00 do 21.00 sat, u Centralnoj galeriji Šok zadruga u Novom Sadu.

7. PERCEPCIJA I RECEPCIJA RADA

U odnosu na to da je rad zamišljen da bude pojedinačno sagledavan, bilo mi je važno da utvrdim ritam i satnicu dolaska publike kako ne bi došlo do dužeg čekanja. Zato je, pre dolaska na izložbu, bilo potrebno prethodno se najaviti.

Publiku sam delila u grupe od po šest gledalaca, a posebno zbog toga što sam želala da jedan deo publike sedi na stolicama koje su bile postavljene ka izlogu, ispred samog ulaza u prostor. Na kraju trećeg dana izvođenja, bilo je približno 80 gledalaca.

Slika 1. Fotografije sa izvođenja, autor Aleksandra Lozanović

Slika 2. Fotografije sa izvođenja, autor Aleksandra Lozanović

8. ZAKLJUČAK

Bavljenje projektom *Angst – dekonstrukcija straha*, a posebno kreiranje umetničkog rada Umivanje koji je zasnovan na temi straha nastalog iz ličnog iskustva, smatram sopstvenim velikim iskorakom. Na kraju procesa koji je bio i istraživački i kreativan, susrela sam se sa velikim olakšanjem - da je ishod intenzivanog rada na temi koja se temelji na strahu oslobađajuća.

Nisam očekivala da će ovakva vrsta rada moći da mi pomogne da se oslobodim imaginarnog neprijatelja, ali mi je, ipak, u velikoj meri pomogla da shvatim zašto je on tu. Obzirom da je rad bio posvećen preispitivanju uzroka pojave izmišljenih (ne)prijatelja, smatram da je, zahvaljujući kreativnom procesu, ali i prethodnom teorijskom istraživanju, ukupan postupak bio uspešan.

Bila je važna i odluka da umetnički rad ne bude izveden u formi privatnog performansa, već javno, pred publikom. Iskustvo javnog izvođenja pružilo mi je priliku da sa publikom doživim, ali i proverim višemesečni istraživački rad.

Iako na početku zastrašujuća, ova prilika se pokazala neophodnom kako bi rad dobio zaključak ili kako bi, možda, bila otvorena nova tema za dalji rad.

9. LITERATURA

- [1] Arto, A.: *Pozorište i njegov dvojniki*, Prosveta, Beograd, 1971.
- [2] Bruk, P.: *Prazan prostor*, Lapis, Beograd, 1995.
- [3] Dadić Dinulović, T.: „Izlog kao pozornica“, *Zbornik Muzeja primenjene umetnosti*, br. 7, MPU, Beograd, 2011., 111-118
- [4] Dadić Dinulović, T.: „Izlog pozorišta: medijska funkcija pozorišnih fasada u Beogradu“, *Zbornik FDU*, br. 17, Institut za pozorište, film, radio i televiziju, Beograd, 2011., 57-73
- [5] Dadić Dinulović, T.: *Scenski dizajn kao umetnost*, Clio, Beograd i FTN, Novi Sad, 2017.
- [6] Dinulović, R. (ur.): *Prostor u scenskoj umetnosti*, Tematski zbornik radova, SCEN, Novi Sad, 2016.
- [7] Erić, Lj.: *Rečnik straha*, Arhipelag, Beograd, 2007.
- [8] Hočevar, M.: *Prostori igre*, JDP, Beograd, 2003.
- [9] Kubak, I. K.: *Immersive Theatre and Media*, Prague Stage Publishing House, Prag, 2015.
- [10] Miličević, S.: „Anestetizovani svet slike-izloga“, *Scena*, Sterijino pozorje, Novi Sad, 3-4, 2016.str. 108-117
- [11] Stanković, M.: *Arhitektura i čula*, Arhitektonsko-gradjevinski fakultet, Univerzitet u Banjoj Luci, Banja Luka, 2012.

Kratka biografija:

Bojana Nikolić (Novi Sad, 1994) diplomirala je na studijama Scenske arhitekture, tehnike i dizajna. Učestvovala je i izlagala na nekoliko studentskih i profesionalnih festivala, poput Sterijinog pozorja, Bitefa, FIST – a, Bijenala arhitekture u Veneciji, BIB – Pekinškog internacionalnog bijenala. Među osnivačima je IMPULS festivala, koji okuplja studente i mlade profesionalce iz oblasti scenskog dizajna i srodnih disciplina. Interesuje je menadžment festivala, kao i filmska produkcija. U Berlinu je završila Erasmus+ trening kurs, dok je stručnu praksu stekla iz oblasti organizacije i tehničke produkcije u pozorištu. Bila je član produkcijskog tima za nastup Srbije na Praškom kvadrifenalu 2019. godine.